



GİRESUN MÜZESİ'NDE BULUNAN TRABZON İMPARATORU II. IOANNES KOMNENOS (1280-1297) DÖNEMİ SİKKELERİ

Tülay ÖZBAKAR*

ÖZ

1204 yılında Konstantinopolis'te yaşanan IV. Haçlı Seferi sonrasında Bizans yönetimi Latinlerin eline geçerken; İznik, Trabzon ve Epir'de Bizans İmparatorluğu'nun mirasçısı olarak ardıl devletler kurulmuştur. Kendilerini Büyük Komnenoslar olarak isimlendiren Trabzon İmparatorluğu yöneticileri, merkez Trabzon olmak üzere, Karadeniz'in kuzey-doğusunda, 1461 yılına kadar bölgede siyasi ve askeri bir güç olarak varlık göstermiştir. Trabzon İmparatorluğu, kendine ait bir kimlik oluştururken hem Bizans kültüründen etkilenmiş hem de çevresindeki kültürlerden etkilenmiştir. Bu durum Trabzon İmparatorluğu'nun sikke sistemine de etki etmiştir. Erken dönem Trabzon İmparatorluğu sikkelerinde, Bizans sikke sistemi ve ikonografisinin etkileri görülürken, asper sikkelerin basılmasıyla birlikte imparatorluk kendine has özellikte sikkeler oluşmuştur. Yapmış olduğumuz çalışma kapsamında, Trabzon İmparatorluğu döneminde basılmış ve II. Ioannes Komnenos dönemine (1280-1297) tarihlendirilen 10 adet asper sikke detaylı bir şekilde incelenmiştir. Buna göre, tip olarak birbirinin aynısı gibi görünen II. Ioannes sikkeleri aslında kıyafet, taç, asa, monogram ve sigla özelliklerine göre farklı olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmanın amacı, II. John dönemi sikkelerini tanıtarak literatüre katkıda bulunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Sikke, II. Ioannes Komnenos, Trabzon İmparatorluğu, Giresun Müzesi

COINS OF THE PERIOD OF EMPEROR OF TREBİZOND, JOHN II COMNENUS (1280-1297) IN GİRESUN MUSEUM

ABSTRACT

In 1204, after the IVth Crusade in Constantinople, Byzantine rule fell to the Latins, while successor states were established in Nicaea, Trebizond and Epiros as the heirs of the Byzantine Empire. The rulers of the Empire of Trebizond, who called themselves the Great Comnenus, existed as a political and military power in the northeast of the Black Sea, with Trebizond as its centre, until 1461. While creating its own identity, the Empire of Trebizond was influenced both by Byzantine culture and the surrounding cultures. This situation also affected the coinage of the Trebizond Empire. While the effects of the Byzantine coinage system and iconography were seen in the early coins of the Trebizond Empire, with the minting of asper coins, the empire formed coins with its own characteristics. Within the scope of our study, 10 asper coins minted during the Empire of Trebizond and dated to the reign of John II Comnenus (1280-1297) were analysed in detail. Accordingly, it has been determined that the coins of John II, which appear to be identical in type, are actually different in terms of clothing, crown, scepter, monogram and sigla. The aim of this study is to contribute to the literature by introducing the coins of John II period.

Keywords: Coin, John II Comnenus, Trebizond Empire, Giresun Museum

1. Giriş

1204 yılında Konstantinopolis'in Latinler tarafından işgal edilmesiyle birlikte yaşanan siyasi boşlukta, Bizans'ın egemenliğini yeniden tesis etmek amacıyla yerel yönetimler kurulmuştur. İznik İmparatorluğu, Theodoros Laskaris önderliğinde Anadolu'nun batı ucunda kurulurken; Epir Despotluğu, Mikhail Angelos tarafından Adriyatik sahilinde kurulmuştur. Karadenizin

Gönderilme Tarihi: 09.01.2025

Kabul Tarihi: 23.06.2025

* Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, ANKARA; ORCID: 0000-0002-0581-3778, E-posta: tulay88_19@hotmail.com

*Bu makale, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalında hazırlanmakta olan doktora tezinin bir bölümünden üretilmiştir.

güneydoğu ucunda ise Trabzon İmparatorluğu ortaya çıkmıştır (Norwich, 2012, s.173). Trabzon İmparatorluğu, İznik ve Epir İmparatorluklarının aksine, Konstantinopolis'in 1204 yılında Latinler'in eline geçmesinden hemen önce kurulmuştur (Ostrogorsky, 2019, s. 393; Gregory, 2008, s. 275). Buna göre, Trabzon İmparatorluğu resmi olarak 1204 yılında kurulmuş olmasına karşın, başlangıç tarihi Bizans'ın Komnenos Hanedanlığı'nın son temsilcisi I. Andronikos Komnenos'a (1183-1185) kadar uzanmaktadır (Haldon, 2007, s. 202).

I. Andronikos Komnenos, Bizans İmparatoru I. Manuel Komnenos'un yakın akrabası olup aynı zamanda Bizans İmparatorluğu'nda önemli görevler üstlenmiş bir kişidir. Rusya, Kilikya, Suriye, Mezapotamya ve Ermenistan bölgelerindeki güçlerle siyasi ilişkilerde bulunmuştur. I. Andronikos, aynı zamanda Bizans tahtına çıkmak için I. Manuel Komnenos ile rekabet halinde olmuştur. Bu durum karşısında I. Manuel, I. Andronikos'u siyasi denetimi altına alarak Karadeniz bölgesine vali olarak tayin etmiştir. Fakat I. Manuel'in ölümünün ardından I. Andronikos Komnenos, bir isyan başlatarak Bizans yönetimini ele geçirmiştir (Vasiliev, 1936, s. 5-6). 1183-1185 yılları arasında Bizans tahtını elinde tutan I. Andronikos Komnenos, çıkan bir isyan sonucunda tahtan indirilerek, ailesiyle birlikte katledilmiştir. Yaşanan bu katliamdan I. Andronikos'un torunları Aleksios ve David kurtulabilmiştir. Tarihi kayıtlarda 1204 yılına kadar bu kardeşler hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır (Miller, 2007, s. 11). Aleksios ve David kardeşler, akrabaları olan Gürcü Kraliçesi Tamar'ın (1184-1212) askeri desteğiyle 1204 yılı Nisan'ında Trabzon'u ele geçirerek Trabzon İmparatorluğu'nu kurmuşlardır. Sonrasında Paphlagonia bölgesini ele geçirerek sınırlarını Karadeniz Ereğlisi'ne kadar genişletmişlerdir (Ostrogorsky, 2019, s. 393).

1204 yılında Büyük Komnenoslar ismiyle kurulan Trabzon İmparatorluğu'nun, özellikle Karadeniz bölgesinde ortaya çıkmasında birtakım faktörler etkili olmuştur. Bunlardan ilki, Bizans topraklarının İslam orduları ve sonrasında Anadolu Selçuklu kontrolüne girmesi neticesinde Bizans İmparatorluğu'nun merkeziyetçi yapısı bozulmaya başlamıştır. Bu süreçte güçlü aristokrat aileleri Bizans yönetimine karşı isyan ederek, kendi hâkimiyetlerini kurmaya çalışmışlardır (Karpov, 2016, s. 99-115). 1075 yılında Trabzon'a vali olarak atanan Theodore Gabras ve ailesi de bu yerel güçlerden biridir. Theodore Gabras, bir yandan Türk beylikleri ile ittifak kurarken, diğer taraftan Bizans yönetimine karşı bağımsız hareket etmiştir¹. Bu nedenle Trabzon ve çevresi uzun yıllar Gabras ailesinin etkisi altında kalmıştır (Ayan, 2007, s. 62-63). Sonrasında Aleksios ve David kardeşler yereldeki bu bağımsızlık algısını amaçları doğrultusunda kullanmışlardır (Eastmond, 2016, s. 49). Diğer bir sebep ise I. Andronikos Komnenos'un bu bölgede valilik yapması nedeniyle bölge halkı tarafından tanınıyor olmaları ve Paphlagonia askeri birliklerinden destek görmeleri olarak ifade edilmektedir (Karpov, 2016, s. 131-132).

Trabzon İmparatorluğu'nun hâkim olduğu sınırlar incelendiğinde, imparatorluğun Karadeniz kıyı kuşağı boyunca uzandığı ve çevresinin yüksek sıradağlarla kuşatıldığı gözlemlenmektedir. Trabzon İmparatorluğu, bu dar kıyı şeridinde yaklaşık 257 yıl boyunca varlığını sürdürmüştür. Bu uzun süreli varlığın en önemli sebepleri arasında, doğal bir savunma duvarı işlevi gören Pontus Dağları, başkent Trabzon'un güçlü savunma yapıları, önemli ticaret yollarına yakınlık ve kurulan ticari ilişkiler yer almaktadır. Ayrıca, dikkatli bir şekilde yürütülen diplomatik ilişkiler ve evlilik bağları, Trabzon İmparatorluğu'nun 1461 yılına kadar varlığını devam

¹ 11. yüzyıldan itibaren, Gabras ailesi tarafından bağımsız hareket etme isteğinin bir sonucu olarak, Trabzon darp-hanesinde bakır sikkeler üretmiştir. Bu sikkeler, Bizans yönetiminden bağımsız olarak bölgede basılan ilk sikkelerdir. Gabras dönemi sikkeleri, ikonografik açıdan incelendiğinde dönemi içinde basılan Bizans sikkelerinden farklılık göstermiştir. Gabras döneminde yalnızca sikke basımı yapılmamıştır. Aynı zamanda mühürlere de rastlanılmaktadır (Feldman, 2018, 206).

ettirmesini sağlamıştır (Haldon, 2007, s. 202-205). 1204-1214 yılları arasında bağımsız şekilde hareket eden Trabzon İmparatorluğu, 1214 yılında Selçuklulara, 1243 yılında Moğollara, 1402 yılında Osmanlı ve sonrasında Timurlulara, 1456 yılından sonra da tekrar Osmanlı yönetimine vergi vererek, onların vasalı durumunda olmuştur. 1461 yılına gelindiğinde, Fatih Sultan Mehmed'in Trabzon şehrini denizden ve karadan kuşatmasıyla, Trabzon İmparatorluğu teslim olmuştur. Böylelikle 1204 yılından başlayan Trabzon İmparatorluğu'nun varlığı, Eylül 1461 yılına kadar devam etmiştir. Bu tarihten itibaren bölgede Osmanlı İmparatorluğu faaliyet göstermeye başlamıştır (Ünal, 2012, s. 144).

2. Trabzon İmparatorluğu Asper Sikkeleri

1204 yılında Trabzon İmparatorluğu'nun kurulmasının ardından bağımsızlığının bir sembolü olarak sikke basımı gerçekleştirilmiştir. Bu sikkeler, 19. yüzyıldan itibaren araştırmacıların dikkatini çekerek inceleme konusu olmuştur. İlk çalışmaların bilimsel içeriğe sahip olmaması, sikkelerin birim değerlerinin bilinmemesi ve ikonografik bakımdan yeterince incelenmemesi nedeniyle Trabzon İmparatorluğu sikkeleri, Bizans İmparatorluğu sikkeleri kapsamında değerlendirilmiştir (Ünal vd, 2022, s. 4). Günümüzde yapılan çalışmaların niteliği ve sayısının artmasıyla birlikte Trabzon İmparatorluğuna ait sikkeler, Bizans İmparatorluğu sikkelerinden bağımsız olarak değerlendirilmektedirler.

Trabzon İmparatorluğu'nun ilk yöneticisi Aleksios Komnenos olmasına rağmen, ilk sikkeler I. Andronikos Gidon (1222-1238) tarafından bastırılmıştır (Гурулева, 2024, s. 252; Bendall, 2015, s.10). Fakat ilk yapılan çalışmalarda bu durum daha farklı kabul edilmiştir. 1862 yılında yapılan bir çalışmada J. Sabatier, I. Aleksios Komnenos'un yönetimine atfettiği iki bakır sikke yayınlamıştır. Yine bu konu üzerinde duran W. Wroth, 1911 yılındaki çalışmasında I. Aleksios'un sarayının zenginliklerinden dolayı bu dönemde sikke basılmış olabileceğinden bahsetmektedir (Ünal, 2012, s. 149). Literatürde I. Andronikos Gidon sikkeleri, başlangıçta anonim sikkeler arasında sayılırken, Simon Bendall'in yapmış olduğu çalışmayla birlikte bu sikkeler, Trabzon İmparatorluğu sikke grubu içinde değerlendirilmiştir (Füeg, 2014, s. 35). Sonrasında I. Andronikos Gidon tarafından basılan sikkeler, Trabzon İmparatorluğu'nun ilk sikkeleri olarak kabul edilmiştir. Özellikle Trabzon İmparatorluğu'nun, İznik İmparatorluğu ve Anadolu Selçuklu ile yaşadığı askeri ve siyasi olayların ekonomiye olumsuz etkisi nedeniyle, I. Aleksios döneminde sikke basımının yapılmadığı düşünülmektedir. Böylece, ilk sikke basımının I. Andronikos Gidon zamanında gerçekleştirildiği kabul edilmektedir (Гурулева, 2024, s. 252).

Trabzon İmparatorluğu döneminde altın sikke basımı yapılmamıştır. Bunun yerine gümüş ve bakır sikkeler basılmıştır. Erken dönemde avarı düşük gümüş "scyphate trakhy" görülürken (Ünal, 2015, s. 143), bakır sikke birimi olarak da "trachea" ve "teterteron" kullanılmıştır (Bendall, 2015, s. 10-11). Yaygın olarak kullanılan bu sikkeler, aslında Bizans İmparatorluğu sikke ikonografisinin bir devamı niteliğinde olmuştur. Sikkelerin üzerinde, Bizans sikkelerinde de görebileceğimiz İsa, Meryem, Vaftizci Yahya ve haç sembolleri bulunmaktadır (Ünal, 2012, s. 152-153). Trabzon İmparatorluğu'nun asıl sikke grubunu ise "asper"² olarak ifade edilen yassı formda basılan sikkeler oluşturmaktadır (Wroth, 1911, s. lxxxiii). Asper sikkelerin, ilk olarak I. Ioannes Komnenos (1235-1238) iktidarı döneminde basıldığı düşünülmüşse de 1978 yılında M. Kurşanskis'in çalışmalarıyla aslında asper sikkeleri basan ilk kişinin I. Manuel Komnenos olduğunu kanıtlanmıştır (Ünal vd. 2022, s.32). I.Manuel Komnenos dönemi itibarıyla Ceneviz

² Asper, Latince kaba anlamına gelen sözcükten türetilmiş olup, sert, kaba ve yeni basılmış manasında kullanılmıştır. Yunanca asper sözcüğü ise beyaz anlamı taşımaktadır ve sikkelerin renginden dolayı bu isim verilmiştir (Bellinger vd, 1999, s. 38-39).

ve Venediklilerle olan ticari ilişkiler, deniz ve karayolu kavşağında bulunan Trabzon'u uluslararası ticaretin merkezi durumuna getirmiştir. Trabzon İmparatorluğu'nda yaşanan bu gelişmelere bağlı olarak, I. Manuel'in yönetiminin sonlarına doğru asper sikkeler piyasaya sürülmüştür (Гурулева, 2024, s. 252). Yine bu dönemde I. Manuel'e ait sikkelerin kopyaları da üretilmiştir. Özellikle Batı Gürcistan bölgesinde "Kirmanueli" olarak ifade edilen sikkelerin olduğu bilinmektedir (Козубовський, 2014, s. 87). Ayrıca, 1282-1285 yılları arasında basılan gümüş "Georgauli" sikkeler, Trabzon sikkeleri model alınarak bastırılan sikkeler arasında yer almıştır. Bölgede bu taklit sikkelerin yanı sıra Trabzon İmparatorluğu sikkeleride yoğun olarak kullanılmıştır (Georganteli, 2010, s. 100).

I. Manuel Komnenos (1238-1263), II. Andronikos Komnenos (1263-1266) ve George Komnenos (1266-1280) zamanında basılan asper sikkelerin ağırlıkları ve kalitesi oldukça yüksek tutulmuştur. 1297 yılından sonra asperin ağırlığı ve kalitesinde düşmeler görülmeye başlamıştır. Özellikle III. Alexios (1349-1390), III. Manuel (1390-1416) ve IV. Alexios (1416-1429) dönemlerinde sikke ağırlığındaki düşüş çok daha belirgin olmuştur. 1.0 gramın altına düşen sikkelere rastlanılmaktadır. Bu durum, Trabzon İmparatorluğu'nun ekonomik özelliklerinin yanı sıra dönemin siyasi olaylarının sikkelere yansımaları olarak ifade edilmektedir (Georganteli, 2010, s. 96).

Sikkelerin basımı için gerekli gümüş madeni, Karadeniz sahili boyunca Argria (Halkavala), Tzanicha (Canca), Zigana ve Paipertes (Bayburt) arası ve Chaldia'nın (Trabzon, Gümüşhane, Bayburt, Rize ve Artvin çevresini kapsayan bölge) iç kesimlerdeki madenlerden çıkarılmıştır. Bu madenlerin dışında, Rusya ve Kafkaslar'dan gümüş ihracatı yapılmıştır. Zorunlu hallerde ise manastır ve kiliselerden gümüş ihtiyacı karşılanmıştır (Georganteli, 2010, s. 94-95).

Trabzon İmparatorluğu'na ait sikkelerin üzerinde çeşitli harf ve sembollerden oluşan işaretler bulunmaktadır. Bazı araştırmacılar, bu sembollerin darphane işareti olduğunu belirtmişlerdir. Ancak hangi darphanede hangi sembol basıldığı ya da ortak bir darphane işareti kullanıldığı tam olarak aydınlatılamamıştır (Wroth, 1911, s. xc-xci).

Sikkeler üzerinde görülen bu özel işaretlere "sigla" ya da "sembol" ismi verilmektedir. 1204-1453 yılları arasında basılan, Bizans İmparatorluğu sikkelerinde de siglalar kullanılmıştır (Lianta, 2007, s. 249). Trabzon İmparatorluğu sikkeleri üzerinde bu siglalar tek bir tipte yapılmamış olup harf, bitki, hayvan başları, gezegen, nokta ve haçlar en çok tercih edilen sembollerden birkaçını oluşturmaktadır (Bendall, 2015, s. 19).

Asper sikkeler, ikonografik olarak incelendiğinde iki tipte karşımıza çıkmaktadır. Erken tarihli sikkeler üzerinde Aziz Eugenios ve imparator tasvirleri ayakta verilmiştir. II. Aleksios Komnenos'tan sonra basılan sikkelerde ise figürler at üzerinde görülmektedir (Wroth, 1911, s. xc-xcii). Tasvirler ister at üzerinde isterse de ayakta verilmiş olsun, her zaman ön yüzde şehrin Koruyucu Azizi Eugenios tasviri yer alırken, arka yüzde de imparator tasvirine yer verilmiştir (Ünal vd. 2022, s. 7).

Aziz Eugenios Yunanca "eu-genes/yüce-doğuştan iyi" kelimesinden gelmektedir (Ünal, 2015, s. 141). Trabzon İmparatorluğu'nun ilk piskopozu olan Aziz Eugenios, Roma İmparatoru Diocletianus zamanında Hristiyanlığı yaydığı için şehit edilmiştir. Ölümünden sonra da azizlik mertebesine çıkarılan Eugenios, öldüğü tarih olan 20 ya da 21 Ocak "Azizin Kutsal Günü" olarak kutlanmaktadır (Kazdhan vd, 1991. 742-743). Bizans İmparatoru I. Basileos döneminden itibaren 24 Haziran da kutsal gün olarak kabul edilmiştir (Ünal, 2015, s. 141). Trabzon İmparatorluğu döneminde hem yöneticiler hem de halk karşılaşılan her güçlükte, Aziz Eugenios kültüründen destek bulmayı beklemişlerdir (Keçiç, 2016, s. 1245). Bu yüzden Aziz Eugenios tasviri,

Trabzon'un diğer sanat eserinde olduğu gibi, I. Manuel Komnenos döneminden itibaren basılan sikkeler üzerinde de yer almıştır (Ünal, 2015, s. 146). Trabzon İmparatorluğu sikkelerinde Aziz Eugenios, ayakta ya da at üzerinde tasvir edilmiştir. İmparator Georgios döneminde basılan bazı sikke örneklerinde ise ön yüzde Aziz Georgios tasvirine yer verilirken, sikkenin arka yüzünde bir haç ve bu haçın kolları arasında da Aziz Eugenios'un ismi bulunmaktadır. Böylece sikkeler üzerinde Aziz Eugenios tasviri olmasa bile, isminin anılmaya devam edilmesi bakımından dikkat çekicidir (Wroth, 1911, s. Ixxxvii).

Ayakta verilen aziz tasvirlerinin üzerinde tunik ve pelerin bulunurken, at üzerinde verilen aziz tasvirinin üzerinde chlamys ve divitision vardır. Her iki tipte de aziz tasvirinin elinde üzeri haç şeklinde tasarlanmış bir asa yer almaktadır. Ancak ayakta tasvir edilen azizlerin ellerindeki asanın boyu uzun, at üzerinde tasvir edilen azizlerinki ise kısadır (Гурулева, 2024, s. 252).

Asper sikkelerin üzerinde yer alan imparator tasvirleri, azizlerde olduğu gibi önce tam boy ayakta verilmiştir. Daha sonra at üzerinde tasvir edilmiştir (Wroth, 1911, s. xc-xcii). At üzerinde süvari, savaşçı toplumların ortak bir özelliği olarak hemen her dönemde farklı kültür ve coğrafyalarda tercih edilen bir figür olmuştur. Güçlü bir lider, komutan ya da halk kahramanı ile ilişkilendirilmiştir (Maraşlı, 2017, s. 575). Süvari tasviri, özellikle 13. yüzyılda basılan Anadolu Selçuklu sikkelerinde yoğun olarak tercih edilmiştir (İzmirliler, 2011, s. 97). Anadolu Selçuklu sikkeleri, Trabzon İmparatorluğu sikkelerini etkileyerek, 1297 yılından itibaren basılan asper sikkeler üzerinde hâkim tip haline gelmiştir. Bu durum Anadolu'da yaşayan kültürlerin etkileşimi açısından dikkat çekmektedir. Son dönemde ise tekrar tam boy imparator figürü görülmeye başlanmıştır. (Ünal, 2012, s. 151).

Ayakta verilen imparatorun üzerinde loros, başında ise pendilialı bir taç bulunmaktadır. At üzerinde verilen imparatorun üzerinde de chlamys ve divitision bulunmaktadır. Ayakta tasvir edilen imparatorların ellerinde hükümdarlık sembolü olan labarum, globus, akakia görülürken (Гурулева, 2024, s. 252), at üzerinde verilen imparator tasvirlerinin elinde yalnızca kısa saplı asa görülmektedir. Ancak asanın üst kısmı haç, üççatal, üç çizgi ya da inci dizili olacak şekilde tasarlanmıştır (Retowski, 1974).

Hem ön hem de arka yüzde verilen monogramlar oldukça basit olup, azizi ya da imparatoru tanımlamaya yöneliktir. Sikke üzerindeki yazıtlar şekilsel olarak Gürcü ve Ermeni sikkelerindeki yazıtlarla benzerlik göstermektedir (Ünal, 2012, s. 155). Ancak burada imparatorların tespit edilmesinde katkı sağlayan monogramlarda birtakım sorunlarla karşılaşmaktadır. Buna göre sikkeler üzerinde aynı adı taşıyan birden çok imparator bulunmaktadır. Bu durum sikkelerin tanımlanmasını zorlaştırmaktadır (Козубовський, 2014, s. 87).

3. Katalog

Sikke No:1

24.13 mm, 2.8 gr, Env. No:5053

Ön Yüz: ...|ΕΥ-ΓΕ|ΝΙ|OC monogramı vardır. Aziz Eugenios, tam boy ayakta, cepheden ve sakallı olarak tasvir edilmiştir. Başında nimbus bulunan azizin üzeri, tunik ve pelerin giyimlidir. Tuniğin üst kısmında ⋈ şeklinde motif bulunmaktadır. Aziz sağ eliyle asa tutarken, sol eliyle de pelerinin ucunu tutmaktadır. Sikkenin etrafı nokta sıralı bordür ile kuşatılmıştır.

Arka Yüz: IŪ|O|KO| -N|O|C monogramı vardır. İmparator, tam boy ayakta, cepheden ve sakallı olarak tasvir edilmiştir. Başında pendilialı tacı bulunan imparatorun üzeri, loros ve divition giyimlidir. Loros'un alt ve üst kısmında ⚡ şeklinde motif bulunurken, orta kısımda ise ⚡ şeklinde motif vardır. İmparator, sağ eliyle labarum tutarken, sol eliyle globus tutmaktadır. Sikkenin sağ üst kısmında ise imparatoru taçlandıran Manus Dei bulunmaktadır. Sikkenin etrafı nokta sıralı bordür ile kuşatılmıştır.

Ref.: Wroth, s. 275, no: 81

Sikke No: 2

23.75 mm, 2.8 gr, Env. No: 5107

Ön Yüz: @|EV-ƆE|NI|OC monogramı vardır. Aziz Eugenios, tam boy ayakta, cepheden ve sakallı olarak tasvir edilmiştir. Başında nimbus bulunan azizin üzeri, tunik ve pelerin giyimlidir. Tuniğin üst kısmında ⚡ şeklinde motif bulunmaktadır. Aziz sağ eliyle asa tutarken, sol eliyle de pelerinin ucunu tutmaktadır. Sikkenin etrafı nokta sıralı bordür ile kuşatılmıştır.

Arka Yüz: IŪ|O|KO| -N|O|C monogramı vardır. İmparator, tam boy ayakta, cepheden ve sakallı olarak tasvir edilmiştir. Başında pendilialı tacı bulunan imparatorun üzeri, loros ve divition giyimlidir. Loros'un alt ve üst kısmında ⚡ şeklinde motif bulunurken, orta kısımda ise ⚡ şeklinde motif vardır. İmparator, sağ eliyle labarum tutarken, sol eliyle globus tutmaktadır. Sikkenin sağ üst kısmında ise imparatoru taçlandıran Manus Dei bulunmaktadır. Sikkenin etrafı nokta sıralı bordür ile kuşatılmıştır.

Ref.: Wroth, s. 275, no: 81

Sikke No: 3

AR, 24.25 mm, 2.7 gr, Env. No: 5045

Ön Yüz: ... -EV|ƆE|NI|O|S monogramı vardır. Aziz Eugenios, tam boy ayakta, cepheden ve sakallı olarak tasvir edilmiştir. Başında nimbus bulunan azizin üzeri, tunik ve pelerin giyimlidir. Tuniğin üst kısmında ☉ şeklinde motif bulunmaktadır. Aziz sağ eliyle asa tutarken, sol eliyle de pelerinin ucunu tutmaktadır. Sikkenin etrafı nokta sıralı bordür ile kuşatılmıştır.

Arka Yüz: ... - N|O|S monogramı vardır. İmparator, tam boy ayakta, cepheden ve sakallı olarak tasvir edilmiştir. Başında pendilialı tacı bulunan imparatorun üzeri, loros ve divition giyimlidir. Loros'un alt ve üst kısmında ⚡ şeklinde motif bulunurken, orta kısımda yer alan motif silinmiştir. İmparator, sağ eliyle labarum tutarken, sol eliyle globus tutmaktadır. Sikkenin sağ üst kısmında ise imparatoru taçlandıran Manus Dei bulunmaktadır. Sikkenin etrafı nokta sıralı bordür ile kuşatılmıştır.

Ref.:Wroth, s. 275, no:80

Sikke No: 4

22.77 mm, 2.9 gr, Env. No: 5106

Ön Yüz: @|EV-ƆE|NI|O|C monogramı vardır. Aziz Eugenios, tam boy ayakta, cepheden ve sakallı olarak tasvir edilmiştir. Başında nimbus bulunan azizin üzeri, tunik ve pelerin giyimlidir. Tuniğin üst kısmında ⚡ şeklinde motif bulunmaktadır. Aziz sağ eliyle asa tutarken, sol eliyle de pelerinin ucunu tutmaktadır. Sikkenin etrafı nokta sıralı bordür ile kuşatılmıştır.

Arka Yüz: IŪ|O|KO|MH-N|O|C monogramı vardır. İmparator, tam boy ayakta, cepheden ve sakallı olarak tasvir edilmiştir. Başında pendilialı tacı bulunan imparatorun üzeri, loros ve divitision giyimlidir. Loros'un alt ve üst kısmında ⚡ şeklinde motif bulunurken, orta kısımda ise ••••• şeklinde motif vardır. İmparator, sağ eliyle labarum tutarken, sol eliyle globus tutmaktadır. İmparatorun sol kolunun altında ⚡ sembolü bulunmaktadır. Sikkenin sağ üst kısmında ise imparatoru taçlandıran Manus Dei bulunmaktadır. Sikkenin etrafı nokta sıralı bordür ile kuşatılmıştır.

Ref.: Retowski, s. 95, no:90

Sikke No:5

23.87 mm, 2.9 gr, Env. No: 5083

Ön Yüz: @|EV-ΓE|NI|O monogramı vardır. Aziz Eugenios, tam boy ayakta, cepheden ve sakallı olarak tasvir edilmiştir. Başında nimbus bulunan azizin üzeri, tunik ve pelerin giyimlidir. Tunığın üst kısmında :: şeklinde motif bulunmaktadır. Aziz sağ eliyle asa tutarken, sol eliyle de pelerinin ucunu tutmaktadır. Sikkenin etrafı nokta sıralı bordür ile kuşatılmıştır.

Arka Yüz: IŪ|O|KO| -N|O|C monogramı vardır. İmparator, tam boy ayakta, cepheden ve sakallı olarak tasvir edilmiştir. Başında pendilialı tacı bulunan imparatorun üzeri, loros ve divitision giyimlidir. Loros'un üzerinde ✕ şeklinde motif vardır. İmparator, sağ eliyle labarum tutarken, sol eliyle globus tutmaktadır. Sikkenin sağ üst kısmında ise imparatoru taçlandıran Manus Dei bulunmaktadır. Sikkenin etrafı nokta sıralı bordür ile kuşatılmıştır.

Ref.:

Sikke No: 6

21.06 mm., 2.94 gr., Env. No: 5047

Ön Yüz: ...|...V-ΓE|NI|O|J monogramı vardır. Aziz Eugenios, tam boy ayakta, cepheden ve sakallı olarak tasvir edilmiştir. Başında nimbus bulunan azizin üzeri, tunik ve pelerin giyimlidir. Tunığın üst kısmında ⚡II şeklinde motif bulunmaktadır. Aziz sağ eliyle asa tutarken, sol eliyle de pelerinin ucunu tutmaktadır. Sikkenin etrafı nokta sıralı bordür ile kuşatılmıştır.

Arka Yüz: IŪ|O|KO| -N|O|J monogramı vardır. İmparator, tam boy ayakta, cepheden ve sakallı olarak tasvir edilmiştir. Başında pendilialı tacı bulunan imparatorun üzeri, loros ve divitision giyimlidir. Loros'un üzerinde ✕ şeklinde motif vardır. İmparator, sağ eliyle labarum tutarken, sol eliyle globus tutmaktadır. Sikkenin sağ üst kısmında ise imparatoru taçlandıran Manus Dei bulunmaktadır. Sikkenin etrafı nokta sıralı bordür ile kuşatılmıştır.

Ref.: Wroth, s. 261, no: 1

Sikke No: 7

22.65 mm., 2.9 gr., Env. No: 5051

Ön Yüz: @|EV-ΓE|NI|O|J monogramı vardır. Aziz Eugenios, tam boy ayakta, cepheden ve sakallı olarak tasvir edilmiştir. Başında nimbus bulunan azizin üzeri, tunik ve pelerin giyimlidir. Tunığın üst kısmında ⚡II şeklinde motif bulunmaktadır. Aziz sağ eliyle asa tutarken, sol eliyle de pelerinin ucunu tutmaktadır. Sikkenin etrafı nokta sıralı bordür ile kuşatılmıştır.

Arka Yüz: IŪ|O|KO| -N|O|S monogramı vardır. İmparator, tam boy ayakta, cepheden ve sakallı olarak tasvir edilmiştir. Başında pendilialı tacı bulunan imparatorun üzeri, loros ve divition giyimlidir. Loros'un üzerinde ✕ şeklinde motif vardır. İmparator, sağ eliyle labarum tutarken, sol eliyle globus tutmaktadır. Sikkenin sağ üst kısmında ise imparatoru taçlandıran Manus Dei bulunmaktadır. Sikkenin etrafı nokta sıralı bordür ile kuşatılmıştır.

Ref.: Wroth, s. 261, no: 1

Sikke No: 8

23.88 mm, 2.8 gr, Env. No: 5066

Ön Yüz: @|EV-ΓE|N|O|S monogramı vardır. Aziz Eugenios, tam boy ayakta, cepheden ve sakallı olarak tasvir edilmiştir. Başında nimbus bulunan azizin üzeri, tunik ve pelerin giyimlidir. Tuniğin üst kısmında : II şeklinde motif bulunmaktadır. Aziz sağ eliyle asa tutarken, sol eliyle de pelerinin ucunu tutmaktadır. Sikkenin etrafı nokta sıralı bordür ile kuşatılmıştır.

Arka Yüz: IŪ|O|KO| -N|O|S monogramı vardır. Sikkenin arka yüzünde imparator, tam boy ayakta, cepheden ve sakallı olarak tasvir edilmiştir. Başında pendilialı tacı bulunan imparatorun üzeri, loros ve divition giyimlidir. Loros'un üzerinde ✕ şeklinde motif vardır. İmparator, sağ eliyle labarum tutarken, sol eliyle globus tutmaktadır. Sikkenin sağ üst kısmında ise imparatoru taçlandıran Manus Dei bulunmaktadır. Sikkenin etrafı nokta sıralı bordür ile kuşatılmıştır.

Ref.: Retowski, s. 81, no: 21

Sikke No: 9

24.07 mm., 2.9 gr., Env. No: 5065

Ön Yüz: EV|Γ-E|N|O| :S monogramı vardır. Aziz Eugenios, tam boy ayakta, cepheden ve sakallı olarak tasvir edilmiştir. Başında nimbus bulunan azizin üzeri, tunik ve pelerin giyimlidir. Tuniğin üst kısmında · II şeklinde motif bulunmaktadır. Aziz sağ eliyle asa tutarken, sol eliyle de pelerinin ucunu tutmaktadır. Sikkenin etrafı nokta sıralı bordür ile kuşatılmıştır.

Arka Yüz: IŪ|O|K...-N|O monogramı vardır. İmparator, tam boy ayakta, cepheden ve sakallı olarak tasvir edilmiştir. Başında pendilialı tacı bulunan imparatorun üzeri, loros ve divition giyimlidir. Loros'un üzerinde ✕ şeklinde motif vardır. İmparator, sağ eliyle labarum tutarken, sol eliyle globus tutmaktadır. Sikkenin sağ üst kısmında ise imparatoru taçlandıran Manus Dei bulunmaktadır. Sikkenin etrafı nokta sıralı bordür ile kuşatılmıştır.

Ref.: Wroth, s. 259, no: 1

Sikke No: 10

21.38 mm., 3.0 gr., Env. No: 5104

Ön Yüz: @|EV-ΓE|N|O|S monogramı vardır. Aziz Eugenios, tam boy ayakta, cepheden ve sakallı olarak tasvir edilmiştir. Başında nimbus bulunan azizin üzeri, tunik ve pelerin giyimlidir. Tuniğin üst kısmında ::II şeklinde motif bulunmaktadır. Aziz sağ eliyle asa tutarken, sol eliyle de pelerinin ucunu tutmaktadır. Sikkenin etrafı nokta sıralı bordür ile kuşatılmıştır.

Arka Yüz: IŪ|O|KO-Η|N monogramı vardır. İmparator, tam boy ayakta, cepheden ve sakallı olarak tasvir edilmiştir. Başında pendilialı tacı bulunan imparatorun üzeri, loros ve divition giyimlidir. Loros'un üzerinde ✕ şeklinde motif vardır. İmparator, sağ eliyle labarum tu-

tarken, sol eliyle globus tutmaktadır. Sikkenin sağ üst kısmında ise imparatoru taçlandıran Manus Dei bulunmaktadır. Sikkenin etrafı nokta sıralı bordür ile kuşatılmıştır.

Ref.: Wroth, s. 260, no:9

4. Değerlendirme

Giresun Müzesi, Trabzon İmparatorluğu dönemine ait sikkeler bakımından oldukça zengin bir müzedir. Koleksiyonda, Trabzon İmparatorluğu'na ait 1526 adet sikke bulunmaktadır. Bu sikkelerden yalnızca 10 adet sikke II. Ioannes Komnenos (1280-1297) dönemine aittir. Makale kapsamında incelenen bu sikkelerin buluntu yeri kesin olarak tespit edilememiş olup, tamamı satın alma yoluyla müze envanterine dâhil edilmiştir.

II. Ioannes Komnenos'a (1280-1297) ait sikkelerin çapları 21,06 mm ile 24,25 mm arasında değişirken, ağırlıkları ise 2,7 gram ile 3 gram arasında değişiklik göstermektedir.

Trabzon sikkelerinin ön yüzlerinde, I. Manuel Komnenos döneminde basılan asper sikkelerle birlikte aziz tasviri yer almaya başlamıştır. Aziz tasviri, Bizans sikkeleri üzerinde ilk kez İmparator Aleksandros (912-913) dönemi solidusları üzerinde görülmüştür (Bellinger vd, 1973, s. 174). Bizans sikkelerinde aziz olarak, Aziz Mikhail, Demetrios, Georgios ve Theodoros en çok tercih edilen azizler iken (Tekin, 2009, s. 33), Trabzon İmparatorluğu sikkelerinde ise Aziz Eugenios ve Aziz Georgios tasvirlerine yer verilmiştir. Ancak Aziz Eugenios, Trabzon sikkelerinde en çok karşımıza çıkan tiptir (Ünal, 2012, s. 152-153). Makalenin konusunu oluşturan II. Ioannes dönemi sikkelerinin ön yüzünde de Aziz Eugenios tasviri bulunmaktadır. Burada aziz tasviri cepheden, tam boy ayakta verilmiştir. Azizın yüzü uzun ve sakallı olup, saçları hafif dalgalı, kulak hizasındadır. Sikke üzerinde aziz, dini bir lider olduğunu vurgulamak için nimbuslu olarak tasvir edilmiştir. Erken Hristiyan sanatında, 6. yüzyıldan itibaren azizlerin başı etrafında yaygın olarak kullanılan nimbus, genellikle daire şeklinde verilmektedir (Sunay, 2012, s. 200). Koleksiyondaki sikkeler üzerinde verilen nimbuslar, azizin omuzları üzerinde başlayıp başın etrafını bir daire şeklinde kuşatmaktadır.

Tunik			
t.1	t.2	t.3	t.4
t.5	t.6	t.7	t.8

Tablo 1: II. İonnes Komnenos'a Ait Sikkelerin Ön Kıyafet Tipleri

II. Ioannes dönemi sikkelerinin ön yüzünde yer alan azizin üzerinde pelerin ve tunik bulunmaktadır. Azizin boynunun hemen alt kısmında uçları birbirine yuvarlak bir broş ile tutturulmuş pelerin, azizin omuz hizasında kıvrımlar oluşturarak arkaya doğru uzanmaktadır. Aziz, sol eliyle arkadan gelen pelerinin ucunu sağ kolunun altından geçirerek öne doğru çekmektedir. Pelerinin diğer ucu ise azizin sol kolu üzerinde verilmiştir. Böylece azizin, sırt kısmından ayaklarına kadar pelerin ile örtülüyken, ön kısmında azizin göğüs kısmı ve diz kapağından aşağısı açık bırakılmıştır. Pelerinin altından verilen tunik, azizin ayaklarına kadar uzanmaktadır. Azizin göğüs hizasında tunik üzerinde motifler bulunmaktadır. Noktalar ve çizgiler ile oluşturulmuş motifler çeşitlilik göstermektedir (Tablo 1).

Asa			
s.1	s.2	s.3	s.4
			

Tablo 2: II. Ionnes Komnenos'a Ait Sikkenin Ön Yüz Asa Tipleri

Sikke üzerinde aziz sağ eliyle üzerinde haç olan asa tutmaktadır. Mevcut sikkeler içinde iki asanın detayları silinmiş (Kat. No: 3-9) olmasına karşılık diğer asaların detayları belirgin bir şekilde görülmektedir. Buna göre 4 farklı asa tespit edilmiştir. Tablo 2'de gösterilen s.1 (Kat No: 1-2) ve s.3 (Kat. No:4) tipindeki asalar, Trabzon İmparatorluğu sikkeleri içinde yaygın olarak görülen asa tipleridir. Bu iki asa arasındaki en büyük fark, haçın kollarının bitim yerleri üzerinde nokta olup olmamasıdır. Ancak II. Ioannes sikkeleri için yaygın asa örneğini Tablo 2, s.4 tipinde verilen asa örneği oluşturmaktadır. Bu tipin ayırt edici özelliği, üst kısımda yer alan ana haç motifine ek olarak asa sapının alt bölümüne yakın bir yerde iki noktayla haç oluşturulmasıdır. Bu şekliyle diğer asa tiplerinden ayrılmaktadır (Kat. No: 5-6-7-8). Diğer bir asa örneğini ise Tablo 2, s.2'de verilen, asanın sap kısmının bitim yerinde bir nokta konulmasıyla oluşturulmuştur.

Sikkenin Sol Tarafı		Sikkenin Sağ Tarafı				
a.1	a.2	b.1	b.2	b.3	b.4	b.5
⦿ εν	[⦿] εν γ	ΓΕ ΝΙ Ο	ΓΕ ΝΙ ΟC	ΓΕ ΝΙ Ο C	ΓΕ ΝΙ Ο ς	ΓΕ Ν Ο ς
		b.6	b.7			
		Ε ΝΙ Ο ς	Εν ΓΕ ΝΙ Ο ς			

Tablo 3: II. Ionnes Komnenos'a Ait Sikkelerin Ön Yüz Lejantı

Aziz tasvirinin iki yanında onu tanımlayan monogramlara yer verilmiştir. Buradaki yazılar yukarıdan aşağıya doğru sıralanmaktadır. Sikkenin sol tarafında, monogramları oluşturan harfler tek tek verildikleri gibi, iki harfin yan yana getirilmesiyle de oluşmaktadır. Ancak ikili olarak verilen harfler birleştirilmemiştir (Tablo 3, a.1- a.2). Sikkenin sol tarafındaki monogramlarda iki farklı tip ile karşılaşılmaktadır. Tablo 3'e baktığımızda a.1 tipi ile gösterilen monogram II. Ioannes Komnenos'a ait sikkeler içinde en yaygın kullanılan monogramı oluşturmaktadır. Yine tablo 3'te verilen a.2 monogram ise tek bir örnekle karşımıza çıkmaktadır (Kat. No: 9). Bu monogramın en önemli farklılığını ise sonuna eklenen Γ harfi olmuştur.

Sikkenin sol tarafında başlayan monogram, sikkenin sağ tarafında devam etmektedir. Bu kısımda da monogram kendi içinde farklı gruplara ayrılmaktadır. Yine Tablo 3'te verilen şekle göre b.1 tipe ait monogram 1 adet sikkede (Kat. No: 5), b.2 tipine ait monogram 2 adet sikkede (Kat. No: 1-2), b.3 tipine ait monogram 1 adet sikkede (Kat. No: 4), b.4 tipine ait monogram 3 adet sikkede (Kat. No: 6-7-8) b.5 tipine ait monogram 1 adet sikkede (Kat. No: 10), b.6 tipine ait monogram 1 adet sikkede (Kat. No:9) ve son olarak b.7 tipine ait monogram 1 adet (Kat. No: 3,) sikkede görülmektedir. Tablo 3'te yer alan b.1'den b.4 kadar olan monogramlar büyük oranda birbiriyle benzerlik göstermektedir. Monogramların sonuna eklenen C ve J harfleri bu farklılığı oluşturmaktadır. Bir diğer grubu oluşturan monogramda (Tablo 3, b.6), Γ harfi sağ tarafta verilmemiş, bunun yerine sol taraf tercih edilmiştir.

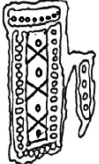
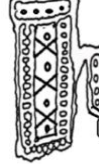
Sikkenin ön yüzünde dikkat çeken bir diğer husus sigla olarak ifade edilen süslemelerin yer almasıdır. Mevcut olan sikkeler incelendiğinde ön yüzde tek bir örnekle karşılaşılmaktadır (Kat. No: 9). Sigla, konumu itibarıyla sikkenin sağ tarafında bulunan monogramın en alt kısmında, J harfinin yanında bulunmaktadır. Bu nedenle monogramın bir parçası gibi algılanmaktadır. Sigla,  şekline sahiptir. Burada 4 nokta ile aslında stilize edilmiş bir haç sembolize etmektedir.

Pendiali Taç	
p.1	p.2
	

Tablo 4: II. İonnes Komnenos'a Ait Sikkelerin Arka Yüzünde Bulunan Taç Tipleri

II. Ioannes dönemi sikkelerinin arka yüzünde imparator tasviri yer almaktadır. Sikkenin ön yüzündeki aziz tasvirinde olduğu gibi, arka yüzünde verilen imparator tasviri de cepheden, tam boy ayakta verilmiştir. İmparatorun yüzü uzun ve sakallıdır. Başının üzerinde bir hükümdarlık tacı bulunmaktadır. II. Ioannes Komnenos'a ait sikkelerin üzerinde, imparator tasvirlerini tamamlayan bir unsur olarak gördüğümüz bu taçlar kendi içinde iki farklı gruba ayrılmaktadır (Tablo 4). Bunlardan ilk grubu oluşturan taç (Tablo 4, p.1), üst kısmında yarım çember

şeklinde tasarlanmış olup üzerinde ise değerli taşlara yer verilmiştir. İmparatorun başının iki yanında, bu çembere tutturulmuş şekilde pendilia yer almaktadır. Bu sarkacın üzerinde süsleme görülmemesine karşılık, en alt kısmında gözyaşı damlasına benzer şekilde üçlü motif bulunmaktadır. Diğer grubu oluşturan taç (Tablo 4, p.2) ilk tipte olduğu gibi yarım çember şeklindedir. Ancak üst kısmında süsleme olup olmadığı anlaşılamamaktadır. Çemberin iki yana uzanan sarkaçların üst kısmında süsleme görülmezken, en alt kısmında üç nokta ile oluşturulmuş bir süsleme yer almaktadır. Bu taç tipi, II. İoannes Komnenos'a ait sikkelerin içinde tek bir örnekle karşımıza çıkmaktadır (Kat. No: 4).

Loros				
I.1	I.2	I.3	I.4	I.5
				
I.6	I.7	I.8	I.9	I.10
				

Tablo 5: II. İonnes Komnenos'a Ait Sikkelerin Arka Yüz Loros Tipleri

Bu çalışmada kıyafet detayları üzerinde durulmuş ve imparatorun üzerinde bulunan loros kendi içinde iki gruba ayrılmıştır. Birinci grupta yer alan lorosun uzun dikdörtgen parçası vücudun önünden çapraz geçerek, sol kolun üzerinden sarmaktadır (Tablo 5, I.1- I.2- I.3- I.4, Kat. No: 1- 2-3- 4). İkinci grup loroslar, tek parçadır yani vücudun önünde çapraz geçen bir parça yoktur (Tablo 5, I.5-I.6- I.7- I.8- I.9- I.10, Kat. No: 5-6-7-8-9-10). Ancak yine bu tipte de sol kol üzerinde lorosun sarkan parçası görülmektedir. Loros tipleri, kendi içinde elbise ön yüzünde yer alan çapraz geçişler, içlerindeki nokta bezemeler, tablionda yer alan bezemeler, elbisenin yakasında yer alan nokta bezemeler bakımından çeşitlilik göstermektedir. Örneğin Tablo 5'te verilen I.1 tipi lorosun (Kat. No:1) üst kısmında 4 noktadan oluşan süsleme bulunurken, alt kısmında da 4 nokta vardır. Kıyafetin ortasında bulunan tablionda ise  şeklinde bir motif bulunmaktadır. Lorosun koldan sarkan parçası üzerinde yer alan nokta bezemelerin sayısı bakımından 4 noktadan oluşan süslemeye sahiptir. Yakasında ise 6 noktadan oluşan süsleme vardır. I.2 tipinde verilen lorosun (Kat. No: 2) üzerindeki süsleme detayları aslında I.1 tipinde verilen lorosa benzemektedir. Ancak aradaki fark tablionda verilen nokta sayısının farklı olmasıdır. I.3 tipinde verilen lorosun (Kat. No: 4) üst kısmında üç nokta bulunurken, gövdenin altında 5 nokta vardır. Orta kısımda kıyafetin detayları ise silinmiştir. Kol üzerinde verilen detayda 3 nokta bulunurken, yaka kısmında ise dört noktadan oluşmaktadır. Birinci grubun son tipi I.4'te (Kat. No:

4) ise üstte 3, altta 4, ortada ise yine 4 nokta bulunmaktadır. Ayrıca kol kısmında 2, yaka kısmında ise 4 nokta bulunmaktadır. Tip I.4'ün, süsleme detaylarındaki farklılık, nokta bezemelerin sayılarında olduğu kadar sol kol üzerinden sarkan parçasının diğer üç tipe göre daha kısa olmasıdır. İkinci grup loros tipi, elbisenin yakası üzerinde yer alan nokta bezemelerin sayısına göre çeşitlilik göstermektedir. Tablo 5'te yer alan I.5 tipindeki lorosun yakasında 12 (Kat. No: 5), I.6 (Kat. No: 6) ve I.7'de (Kat. No: 7) 8, I.8'de (Kat. No: 8) 7, I.9'da (Kat. No: 9) 5 ve I.10'da (Kat. No: 10) 4 nokta bulunmaktadır. Bu sikkelerin içinde I.6 ile I.10 tipinde verilen loroslar sadece yaka kısmı üzerindeki nokta sayısının değişmesiyle farklı tipler oluşturmaz aynı zamanda çapraz geçişleri ve kol detaylarındaki farklılıkla da belirleyici unsur olmuştur. Özellikle I.6 tipinde verilen loros üzerinde çapraz geçişler diğerleri ile karşılaştırıldığında çaprazı oluşturan haçin köşelerinin yuvarlaklaştırıldığı görülmektedir. I.10'da verilen lorostaki farklılık ise, kolun üzerinden aşağıya doğru inen kıyafetin uç kısmının farklı yöne bakacak şekilde yerleştirilmiş olmasıdır.

Labarum	Haç Globus	
I.1	g.1	g.2
		

Tablo 6: II. İonnes Komnenos'a Ait Sikkenin Arka Yüz Labarum ve Haç Globus Tipleri

II. Ioannes sikkeleri arka yüzünde yer alan imparatorun sağ elinde labarum tasviri bulunmaktadır. Oldukça sade olan labarumun üst kısmında, dikdörtgen bir bayrağı temsil eden kısım yer almaktadır. Üzerinde Bizans sikkelerinde alışık olduğumuz çizgi ya da noktalardan oluşan haç sembolleri burada gözükmemektedir (Demirel Gökalp, 2009, s. 31). Oldukça sade bir şekilde yapılmıştır. II. Ioannes döneminde basılan farklı tipteki asper sikkeleri üzerinde labarumun yerine üzeri haçlı asaya yer verilmiştir. Ancak ön yüzde, azizin elinde tuttuğu asalardan farklı olarak tasarlanmıştır. Üst kısmında yaygın olarak görülen haç sembolüne yer verilmişken, alt kısımda birbirine çapraz şekilde uzanan iki çubuğun uzatılmasıyla üç kollu asa oluşturulmuştur (Гурулева, 2024, s. 254).

İmparatorun sol elinde ise alt kısmı küre şeklinde olan ve üzerinde haç sembolü bulunan globus yer almaktadır. Globus kendi içinde iki gruba ayrılmaktadır. İlk grupta bulunan globus (Tablo 6, g.1), üzeri çizgilerden meydana gelmiş bir haçtan oluşurken, ikinci grup (Tablo 6, g.2) ise kürenin üzerinde noktaların konulmasıyla oluşmuştur. Buna göre, Giresun Müzesi'nde bulunan II. Ioannes sikkeleri incelendiğinde birinci gruba giren 9 adet sikke bulunurken, yalnızca bir sikke ikinci gruba dâhil edilmektedir (Kat. No: 3).

Sikkenin Sol Tarafı			Sikkenin Sağ Tarafı			
a.1	a.2	a.3	b.1	b.2	b.3	b.4
ΙΩ Ο ΚΟ	ΙΩ Ο ΚΟ ✠	ΙΩ Ο ΚΟ ΜΗ	Ν Ο	Ν Ο C	Ν Ο J	Η Ν

Tablo 7: II. İonnes Komnenos'a Ait Sikkelerin Arka Yüz Lejanti

Trabzon İmparatorluğu'na ait sikkelerin dönemlerinin tespit edilmesinde, sikkenin üzerindeki imparatorlara ait monogramlardan faydalanılmaktadır. Ancak aynı isimden birden fazla imparatorun olması sikkelerin dönemlerinin tespit edilmesini zorlaştırmaktadır. Bu bakımdan sikkeler üzerinde Ioannes ismini taşıyan ve dört farklı döneme ait sikke örneklerine rastlanılmaktadır (Wroth, 1911, s. xciii). Bu durumda sikkenin üzerindeki monogramla birlikte tasvirlerin verilmiş şekli, kıyafet, taç, hükümdarlık sembolleri ve sigla gibi ayırt edici unsurlara da bakılmaktadır.

II. Ioannes Komnenos'a ait sikkelerin arka yüzünde de monogramlar bulunmaktadır. Bu monogramlarda, İmparator II. Ioannes Komnenos'un isminin kısaltmasına yer verilmiştir. Mevcut sikkelerde monogramlar yine sikkenin sol tarafından başlayıp, sağa doğru devam etmektedir. Burada da harfler yukarıdan aşağıya doğru uzanmaktadır. Sikkenin bu yüzünde verilen harfler, sikkenin ön yüzünde olduğu gibi tek tek ya da iki harfin yan yana verilmesiyle oluşmaktadır. Ancak bu örneklerin dışında farklı şekilde verilmiş monogramlar da bulunmaktadır. Buna göre sikkenin sol tarafında bulunan monogramlar üç grupta incelenmektedir (Tablo 7, a.1-a.2-a.3). Birinci gruba ait monogram tek bir sikke (Kat. No: 10) üzerinde görülmektedir. İkinci grup monogram 6 sikkede (Kat. No: 1-2, 5-8), üçüncü grup ise 1 sikkede (Kat. No: 4) yer almaktadır. Bunların dışında sikkenin çeşitli sebeplerden dolayı zarar görmesiyle birlikte üzerindeki monogramları silinmiş sikkelere de (Kat. No: 3-9) rastlanılmaktadır.

Sikkenin sağ tarafında da monogramlara yer verilmiştir. Bu monogramlar dört farklı gruptan oluşmaktadır (Tablo 7, b.1-b.2-b.3-b.4). İlk grup monogramlar, N|O şeklindedir. (Tablo 7, b.1) İkinci (Tablo 7, b.2) ve üçüncü (Tablo 7, b.3) grup sikkeleri ise birinci grup sikkelerinin sonuna C ve J harflerinin ilave edilmesiyle yeni bir monogram tipi oluşturulmuştur. Dördüncü grup monogram (Tablo 7, b.4) ise diğer üçünden tamamıyla farklıdır. H|N harflerinden meydana gelmektedir. Buna göre incelediğimiz sikkelerin üzerinde birinci gruba dâhil ettiğimiz 1 adet sikke (Kat. No: 9), ikinci gruba ait 4 sikke (Kat. No: 1-2-4-5), üçüncü gruba ait 4 sikke (Kat. No: 3-6-7-8) ve dördüncü gruba ait 1 sikke (Kat. No: 9) tespit edilmiştir.

II. Ioannes sikkelerinin arka yüzünde sigla da yer almaktadır. Burada "Mühr-ü Süleyman" ya da "Davut yıldızı" olarak ifade edilen altı köşeli yıldız sembolü bulunmaktadır³. II. Ioannes Komnenos tarafından basılan başka tip asper sikkeler üzerinde Mühr-ü Süleyman tarzında basılan sigla dışında altı kollu yıldız, zambak ve kartal başı bulunmaktadır. Baker'in Trabzon İmparatorluğu sikkeleriyle alakalı çalışmasına baktığımızda, sikkenin arka kısmında kartal başı şeklinde sigla varsa, sikkenin ön kısmında da altı kollu yıldız ya da haç şeklinde bir sigla bulunmaktadır. Mühr-ü Süleyman şeklinde verilen sikkelerin ön yüzünde ise sigla yoktur (Baker, 2023, s. 67-83). Makale kapsamında incelemiş olduğumuz sikkede de aynı şekilde arka kısımda altı köşeli yıldız varsa ön yüzde sigla verilmemiştir (Kat. No:4).

II. Ioannes dönemi sikkelerinin arka yüzünde yer alan imparator tasvirinin sağ üst köşesinde, imparatoru taçlandıran Tanrı'nın elini sembolize eden Manus Dei yer almaktadır. Manus Dei, II. Ioannes dönemi sikkeleri için ayırt edici bir özellik değildir. Ancak bazı örneklerde elin kol detayları inci dizileri ile süslenmişken, bazılarında kol etrafındaki süslemeler gözükmez.

³ Trabzon İmparatorluğu ile Gürcüler arasında siyasi ve askeri ilişkilerin olması, Trabzon İmparatorluğu sikkelerine de yansımıştır. Buna göre, Trabzon sikkeleri üzerinde altı köşeli yıldız sembolünün bulunması, Yahudi soyundan gelen Bagratlıların bir amblemi olarak değerlendirilmektedir (Козубовський, 2014, s. 87). Bu konuda farklı görüşler de bulunmaktadır. P.D. Witting, bu yıldız şeklinin özel bir anlam ifade etmeksizin, sikkelerde yalnızca süsleme amacıyla kullanılmış olabileceğinden bahsetmektedir (Ünal, 2015, s. 143).

Manus Dei, Trabzon İmparatorluğu sikkelerinde II. Aleksios Komnenos tarafından bastırılan asper sikkelerinde son kez kullanılmıştır (Wroth, 1911, s.ıxxxviii).

Giresun Müzesi'nde bulunan, II. Ioannes Komnenos dönemine tarihlendirilen sikkelerin hem ön hem de arka yüzlerinde tasvirleri sınırlandıran nokta sıralı bordüre yer verilmiştir. Sikke üzerinde görülen bu uygulama, Bizans sikkelerinde alışık olduğumuz bir uygulama olduğu kadar, Trabzon İmparatorluğu sikkeleri içinde uygulanan bir durum olmuştur.

Sonuç olarak, II. Ioannes Komnenos dönemine (1280-1297) ait toplamda 10 adet sikke detaylı bir şekilde incelenmiştir. Buna göre, tip olarak aynı gibi görünen sikkelerin aslında farklı özelliklerinin olduğu tespit edilmiştir. Sanat Tarihi disiplini içinde yapmış olduğumuz bu çalışmayla mevcut sikkerin tanıtılmasında özgün bir soluk getireceğini düşünmekteyiz.

KAYNAKÇA

- AYAN, E. (2007). "Trabzon Dukalığı: Gabras Ailesi", *Karadeniz Tarihi Sempozyumu, (25-26 Mayıs 2005)*. C.I. Trabzon: Karadeniz Üniversitesi Yayınları: 56-66.
- BAKER, J. (2023). "A Late Thirteenth-Century 'Hoard' of Aspra Of the Byzantine Empire at Trebizond in Brussels and Oxford ('Pontus 1960S') /Brüksel ve Oxford'da Yer Alan Bir On Üçüncü Yüzyıl Sonuna Ait Bizans İmparatorluğu /Trabzon Aspron Definesi (Pontus 1960'lar)". *Kairos Dergisi*. 1: 59-90.
- BELLINGER, A.R.- GRIERSON, P. (1973). *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Witte-more Collection, Volume Three Part 2, Leo III to, Nicephorus III 717-1081*. Washington D. C.: Dumbarton Oaks Center for Byzantine Studies.
- BELLINGER, A.R.- GRIERSON, P. (1999). *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Wittemore Collection, Volume Five Part 1, Michael VIII to Constantine XI 1258-1453*. Washington D. C.: Dumbarton Oaks Center for Byzantine Studies.
- BENDALL, S. (2015). *An Introduction to The Coinage Of The Empire Of Trebizond*. London: SPINK&SON LTD.
- DEMİREL GÖKALP, Z. (2009). *Yalvaç Müzesi Bizans Sikkeleri*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Genel Müdürlüğü Yayınları.
- EASTMOND, A. (2016). *Bizans'ın Öteki İmparatorluğu Trabzon*. (çev. Egemen Değirmencioğlu, Yiğit Adam). İstanbul:Koç Üniversitesi Anadolu Medeniyetleri Araştırma Merkezi (ANAMED) Yayınları.
- FELDMAN, A. M. (2018). "Local Families, Local Allegiances: Sigillography and Autonomy in the Eleventh-Twelfth Century Black Sea". *Byzantine and Modern Greek Studies*. XLII/2:202-218.
- FÜEG, F. (2014). *Corpus of the Nomismate from Basil II to Eudocia 976-1067: And from Anastasius II to John I with Addenda 713-976, Structure of the Issues 976-1067, the Concavo/convex Histamena, Contribution to the Iconographic and Economic History*. London: Classical Numismatic Group.
- GEORGANTELI, E. (2010). "Trapezuntine Money in The Balkans, Anatolia and The Black Sea, 13 th-15th Centuries". *Trebizond and The Black Sea*. Thessaloniki: 93-112.
- GREGORY, T. E. (2008). *Bizans Tarihi*. (çev. Esra Ermert). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- HALDON, J. (2007). *Bizans Tarihi Atlası*. (çev. Ali Özdamar). İstanbul: Kitap Yayınları.
- İZMİRLİLER, Y. (2011). "Anadolu Selçuklu Sikkeleri". *Anadolu'da Paranın Tarihi*. (ed. Bülent Arı). Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Yayınları: 95-107.
- KARPOV, S. P. (2016). *Trabzon İmparatorluğu Tarihi*. (çev. Enver Uzun). İstanbul: Kültür Bilimleri Akademisi, Yayınları.
- KAZDHAN, A. – ŠEVČENKO, N. P. (1991). "Eugenios". *ODB*. II. New York: Oxford University Press.
- KEÇİŞ, M. (2016). "Ortaçağ Trabzon'unda Aziz Eugenios Kültü". I. *Uluslararası Geçmişten Günümüze Trabzon'da Dini Hayat Sempozyumu*. (ed. Şenol Saylan-Betül Saylan). İstanbul: Trabzon Büyükşehir Yayınları: 1243-1252.
- LIANTA, E. (2007). "The Development and Function of Sığla on Late Byzantine Coins. (A.D. 1204-1453)". *Domus Byzantinus*. 16: 249-262.
- MARAŞLI, S. (2017). "Kültürel Karşılaşmalar: Ortaçağ Anadolu'sunda Süvari Tasvirleri", *Sanat Tarihi Yazıları*. (ed. Sultan Murat Topçu-Remzi Aydın). İstanbul: Çizgi Kitap Evi: 571-593.
- MILLER, W. (2007). *Son Trabzon İmparatorluğu (1204-1461)*. (çev. Nurettin Süleymangil). İstanbul: Heyamola Yayınları.
- NORWISCH, J. J. (2012). *Bizans, Gerileme ve Çöküş Dönemi (MS. 1082-1453)*. (çev. Selen Hırçın Riegel). İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- OSTROGORSKY, G. (2019). *Bizans Devlet Tarihi*. (çev. Fikret Işıltan). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- RETOWSKI, O. (1974). *Die Münzen Der Komnenen Von Trapezunt*. Braunschweig: Klinkhardt & Biermann.
- SUNAY, S. (2012). "Erken Hristiyan ve Bizans Sanatında Hale". *AKEV Akademi Dergisi*. 16/50:197-213.
- TEKİN, O. (1999). *Yapı Kredi Koleksiyonu Bizans Sikkeleri/Byzantine Coins the Yapı Kredi Collection*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- TELLİOĞLU, İ. (2021). *Trabzon Rum Devleti (1204-1461): Komnenosların Karadeniz Hâkimiyeti*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- ÜNAL, C. – GURULEVA, V. (2022). *Trabzon Müzesi Trabzon İmparatorluğu Sikkeleri/Coins of the Trebizond Empire at the Trabzon Muzeum*. İstanbul: Ege Yayınları.
- ÜNAL, C. (2012). "Trabzon İmparatoru I. Manuel Komnenos (1238-1263) Dönemine Tarihlenen Balıkesir, Kuva-Yi Milliye Müzesi'ndeki Üç Adet Asper". *Selevcia Ad Calycadnum* 2. Ankara: Olba Kazısı Yayınları: 141-162.
- ÜNAL, C. (2015). *Bizans Sikkelerinde Kutsal Kişi Tavrileri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- VASILIEV, A. A. (1936). "The Foundation of the Empire of Trebizond (1204-1222)". *Speculum*. 11/1:3-37.
- WROTH, W. (1911). *Catalogue of The Coins of The Vadals, Ostrogoths and Lombards and of The Empires of Thessalonica, Nicaea and Trebizond in The British Museum*. London: British Museum.

ГУРУЛЕВА, В. В. (2024). Язык власти на монетах Трапезундской империи. *Санкт-Петербург: Санкт-Петербург Издательство Государственного Эрмитажа: 251-264.*

КОЗУБОВСЬКИЙ, Г. А. (2014). Знахід Катрапезундської Монети На Волині. *The World of the Orient: 87-91.*

KATALOG FOTOĞRAFLARI





EXTENDED ABSTRACT

In 1204, after the IVth Crusade in Constantinople, Byzantine rule fell to the Latins, while successor states were established in Nicaea, Trebizond and Epiros as the heirs of the Byzantine Empire. The rulers of the Empire of Trebizond, who called themselves the Great Comnenus, existed as a political and military power in the northeast of the Black Sea, with Trebizond as its centre, until 1461. While creating its own identity, the Empire of Trebizond was influenced both by Byzantine culture and the surrounding cultures. This situation also affected the coinage of the Trebizond Empire. While the effects of the Byzantine coinage system and iconography were seen in the early coins of the Trebizond Empire, with the minting of asper coins, the empire formed coins with its own characteristics.

Giresun Museum is a very rich museum in terms of coin collection. There are 1526 coins of the Trabzon Empire in the collection. Within the scope of our study, 10 coins dated to the reign of John II, minted during the reign of the Empire of Trebizond, were examined in detail. When the coinage units of the Trebizond Empire are analysed, gold coins were not used. Instead, silver and copper coins were preferred. In early dated silver coins, aspron trachy was used as the unit. With Manuel I Comnenus, a new coin unit, the asper, was introduced. The coins minted as asper differ from the aspron trachy coins due to their flat form and the iconographic features on them. Accordingly, the coins of John II Comnenus are asper as a unit.

The issue of obverse and reverse of the coins of the Emperor of Trebizond is controversial. While some researchers emphasise that there should be a depiction of the Emperor on the main face of the coins, some researchers emphasise the depiction of St Eugenios. In our study, while the obverse of all coins of John II Comnenus has the depiction of St Eugenios, the reverse of the coin has the depiction of the emperor.

St Eugenios is depicted standing fulllength, frontal and bearded. The saint is wearing a tunic and cloak, with a nimbus on his head. The saint is holding a staff with his right hand and the end of his cloak with his left hand. There are also monograms of St Eugenios to the left and right of the saint. This depiction is common to all John II coins. However, when the details on the coin are analysed, the motifs on the tunic, scepter, monogram and sigla show different characteristics.

The reverse of the coin shows John II standing fulllength, from the front. The emperor has a crown on his head and is wearing a loros and divitision. He holds a labarum in one hand and a globus with a cross in the other. On this side of the coin, too, a depiction with common features of the coins of John Comnenus II has been created. However, when the details are carefully analysed, as on the obverse of the coin, it is seen that the details on the coin are actually quite different from each other. Especially the loros, crown, globus, monogram and sigla are important in terms of reflecting these differences.

Accordingly, it has been determined that the coins of John II, which appear to be identical in type, are actually quite different from each other. The aim of this study is to contribute to the literature by introducing the coins of the John II period.